

Фелікс Барановський

ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Досвід держав Європи показує, що процеси європейської та євроатлантичної інтеграції йдуть паралельно з процесами демократизації і навіть певним чином можуть бути ототоженні з ними. Тому важко переоцінити важливість участі в цих процесах громадянського суспільства.

Європейське та євроатлантичне майбутнє країн-претендентів, зокрема України, залежить не тільки від дипломатів та політиків. До роботи у цьому напрямі має долучитися суспільство загалом. Необхідною є постійна співпраця між державними установами і громадянським суспільством на всіх рівнях у процесі європейської та євроатлантичної інтеграції. Важливим є усвідомлення збігу інтересів держави та інститутів громадянського суспільства і громадського сектору в контексті досягнення стратегічних цілей.

Активні контакти і взаємодія в рамках європейської спільноти на рівні пересічних громадян та інститутів громадянського суспільства зможуть стати каталізатором зазначених процесів. Важливим також стає можливість лобювання потреб держав, які прагнуть до членства в Європейському Союзі та НАТО, і пояснення їхніх цілей керівництву Північноатлантичного альянсу, ЄС, найбільш впливових Європейських держав з боку країн, що нещодавно стали членами цих організацій, оскільки вони

знають добре усі труднощі перехідних суспільств і знаходяться у сприятливій для цього позиції.

Ключові слова: громадянське суспільство, європейська інтеграція, євроатлантична інтеграція, демократичний розвиток, європейські цінності.

Baranovskyi Feliks. Civil Society Impact on the Process of European and Euro-Atlantic Integration: Ukrainian Context. *The experience of European countries shows that the process of European and Euro-Atlantic integration are parallel with the processes of democratization and even can be identified with them. Therefore, it is difficult to overestimate the importance of civil society participation in these processes.*

European and Euro-Atlantic future of aspiring countries, including Ukraine, depends not only on diplomats and politicians. The whole society must join to work in this direction. The continuous cooperation between government agencies and civil society at all levels is necessary in the process of European and Euro-Atlantic integration. It is important to understand the matching interests of the state and civil society institutions and public sector in the context of achieving strategic goals.

Active contacts and cooperation within the European community at the level of ordinary citizens and civil society can be an accelerating factor for these processes. The opportunity to lobby for the needs of the countries aspiring to membership in the European Union and NATO and to explain their objectives to the leaders of NATO, of the EU and of the most influential European countries by the countries which are new members of these organizations also becomes very important because they know well all the difficulties of transition societies and are in a favorable position to do it.

Key words: *civil society, European integration, Euro-Atlantic integration, democratic development, European values.*

Для багатьох країн Європи, особливо країн ЦСЄ, які свого часу прагнули стати членом НАТО та Європейського Союзу, а згодом досягли цієї мети, існувало декілька принципових причин для здійснення цього кроку.

По-перше, політична стабільність і набуття більш сильної глобальної позиції для країни в її стосунках з економічною групою

багатих дружніх держав. Ці політичні причини часто були пов'язані з пам'яттю жорстокої історії – двох головних війн у XX столітті, які майже знищили цілу Європу.

По-друге, економічні причини, пов'язані з перевагами, що приносить членство, зокрема у ЄС, вільний ринок, економіка, орієнтована на експорт, взаємний зв'язок зі сильними розвиненими європейськими економіками і економічна допомога з ЄС для національних і регіональних проєктів.

По-третє, передача ноу-хау, особливо в галузі ефективного управління. Цей аспект не в останню чергу залежить від ефективного функціонування організацій громадянського суспільства.

Усе це означає, що Євросоюз пропонує вищу якість життя, що пов'язане з вищим рівнем демократії та нижчим рівнем бюрократії, більшу готовність допомогти іншим, більшу чутливість до проблем, значимих для суспільства, серед яких соціальні, екологічні, правові тощо. Крім того, громадяни країн ЄС є більш сучасними, більш ліберальними, і значно впевненішими у собі, ніж громадяни країн, що не є членами ЄС.

Як правило, вступу країн ЦСЄ до ЄС передував їхній вступ до Північноатлантичного альянсу. Це було пов'язано також з певними причинами.

По-перше, сучасні проблеми, пов'язані з безпекою як окремих держав, так і їх громадян, постійно змінюються. Нові загрози, включаючи тероризм, мають транснаціональний характер. Зміцнення міжнародної стабільності та безпеки ще більше залежать, з одного боку, від проведення внутрішніх реформ, а з іншого – від розширення масштабів міжнародного співробітництва.

По-друге, сприяння ефективній безпеці неможливе в умовах відсутності фундаментальних демократичних доктрин та інституцій. В обох цих питаннях євроатлантичному партнерству належить ключова роль.

Євроінтеграційні та євроатлантичні процеси в постсоціалістичних країнах, які свого часу прагнули членства в ЄС та НАТО і, врешті – решт, набули його, та тих, що прагнуть зараз, можуть вважатися такими, що йдуть паралельно з процесами демократизації і навіть певним чином можуть бути ототоженні з ними. Тому важко переоцінити важливість участі в цих процесах громадянського суспільства.

Європейське та євроатлантичне майбутнє країн-претендентів, у тому числі України, залежить не тільки від дипломатів та політиків. До роботи у цьому напрямі має долучитися суспільство в цілому. Активні контакти і взаємодія між такими країнами і європейською спільнотою на рівні пересічних громадян та інститутів громадянського суспільства зможуть стати катализатором зустрічного руху політиків цих країн та керівництва ЄС, НАТО і країн-членів.

Метою нашої статті є визначення впливу громадянського суспільства на процес європейської та євроатлантичної інтеграції, зокрема в українському контексті.

Аналіз досліджень та публікацій. В рамках даної наукової розвідки серед досліджень, що представляють певний інтерес, в котрих приділено увагу окремим аспектам проблеми і на які спирався автор, можна виділити праці таких сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників як М. Золкіна, Л. Губерський, Є. Камінський, Є. Макаренко, О. Корнієвський, К. Петренко, І. Погорська, Д. Данкерлі, Ш. Фадж, Б. – Р. Макіавеллі тощо.

Основні результати дослідження. Оскільки демократія і громадянське суспільство є взаємозалежними феноменами, то організації громадянського суспільства мають за моральний обов'язок всіляко сприяти інтенсифікації вищезазначених процесів.

З чого складається громадянське суспільство? До його складу можна віднести такі організації:

1. Неурядові, некомерційні організації.
2. Незалежні засоби масової інформації.
3. Громадські рухи.
4. Профспілки.
5. Громадські асоціації, засновані за етнічною ознакою.
6. Соціальні підприємці.
7. Релігійні асоціації.

Організації громадянського суспільства можна визначити в абстрактних термінах як суму всіх організаційних структур, члени яких мають цілі та обов'язки, що становлять загальний інтерес і які також виступають посередниками між державними органами влади та громадянами. Їх ефективність залежить від того, наскільки їхні члени готові допомогти досягти консенсусу через публічні

та демократичні дебати і прийняти результати демократичного процесу прийняття рішень.

З точки зору нашої проблематики, найбільш значимим може бути діяльність двох перших типів організацій: НУО (неурядових організацій) або НДО (недержавних організацій), а також засобів масової інформації.

У першому випадку, головним визначальним критерієм цих організацій є те, що вони не створюються державою в особі її установ та органів влади і не є похідними від них. У основі їх створення можуть бути суспільні цінності або узагальнені інтереси певних верств населення.

Також необхідно виокремити та описати додаткові важливі критерії, за якими організація може бути визнана як неурядова (недержавна). Вони є такими:

1. НУО (НДО) функціонують не для отримання прибутку.
2. Діяльність переважно ґрунтується на правах людини.
3. Дані організації розглядаються в якості центру мобілізації громадян та солідарних інтересів.
4. НУО (НДО) функціонують як постачальники послуг і адвокати. Такі організації можуть бути групами самопомоги або громадськими організаціями, але вони також можуть мати високо-розвинену бюрократію.
5. Організація потребує репрезентативності, тобто організація повинна мати членів.
6. Автентичність, тобто організація потребує чітких цілей та цінностей.
7. Організація повинна бути операційною, тобто не лише створювати ідеї, але й бути активною у своїй галузі.
8. Економічна незалежність від держави.

З приводу останнього критерію точаться постійні дискусії. Деякі організації можуть отримувати певний відсоток державного фінансування. Це не виключає того факту, що ці організації надають послуги в рамках суспільного інтересу та виступають посередниками між державою та суспільством, не будучи невід'ємною частиною ієрархічної державної структури. Тобто іншими словами відповідають решті критеріїв. У будь-якому випадку частка державного фінансування не може перевищувати 50%.

У другому випадку, фахівці виокремлюють пріоритетні аспекти, які випробувані у демократичних країнах і мають застосуватися вітчизняними ЗМІ:

- журналісти мають бути незалежними в поданні інформації й самостійно вести інформаційну політику в інформаційному просторі країни;

- журналісти повинні подавати інформацію на принципах збалансованості, точності та правдивості. Об'єктивність інформування в суспільстві забезпечується плюралізмом системи ЗМІ;

- журналістика робить акцент не на ідеологічному впливові на суспільство, а на інформаційному, який забезпечується створенням насиченого фактами інформаційного поля [2, с. 261].

У рамках дослідження варто говорити про чинники, які стримують процеси приєднання України до ЄС та НАТО у контексті впливу на них організацій громадянського суспільства.

У процесі руху по шляху інтеграційних процесів у суспільстві може відчуватися розчарування або апатія, а також зростати відстань між політиками та звичайними громадянами. Демократичні (читай європейські) цінності залишаються абстрактними для значної частини громадян, що призводить до суспільного конформізму, в тому числі, на жаль, і організаціями громадянського суспільства, щодо цінностей, впроваджених недемократичними і корумпованими елітами.

Існує і ще один бік справи. Поруч із досить сильною підтримкою приєднання до Європейського Союзу існує і певний елемент страху в українському суспільстві стосовно змін.

Щодо цього організації громадянського суспільства мають особливу відповідальність за зміцнення демократичної культури та мають зробити участь невід'ємною частиною повсякденного життя.

Культура участі має на увазі той факт, що немає ніяких прав без обов'язків, і немає свободи без відповідальності. У цьому плані основною вимогою функціонування громадянського суспільства є, передусім, якісний стрибок у просуванні культури участі. Культура участі є основою для таких важливих аспектів як:

- легітимність влади;
- політична демократія та захист прав людини;
- соціальна справедливість у вільному суспільстві;

- залучення громадян до процесу прийняття рішень.

Для успішного здійснення даних завдань відчизняні організації громадянського суспільства мають налагоджувати контакти з неурядовими організаціями та асоціаціями громадянського суспільства країн-членів ЄС, бути поєднувальною ланкою між ними, європейськими інституціями і широкою громадськістю за допомогою інтерактивного підходу та засобів низового діалогу.

Як раз у якості успішного прикладу вищеозначених контактів можна навести діяльність міжнародного правозахисного центру «Ла Страда–Україна». Він займається протидією торгівлі людьми, насильству в сім'ї, захистом прав дітей та гендерним просвітництвом. Організація активно бере участь у різноманітних проектах у цих напрямках, що проводиться ЄС та неурядовими інституціями у країнах Центрально–Східної Європи. З початку 2000-х рр. проекти центру стали отримувати фінансову підтримку представництва ЄС, західних посольств та фондів, агентства США з міжнародного розвитку [Див.: 6, с. 38].

Також у контексті розв'язання проблеми стереотипів у середині українського суспільства щодо євроінтеграційних та євроатлантичних процесів та ролі НДО у них, необхідно говорити ще про два поняття, які йдуть рука об руку – це розширення ЄС та спільна європейська ідентичність.

Зокрема, у приєднанні держав ЦСЄ до НАТО бачили не тільки розв'язання проблем національної безпеки, але й знак того, що вони не ізольовані від інтеграційних процесів Європи й мають європейську ідентичність.

Європейські нації прагнуть до єдності, щоб спільно знайти відповіді на глобальні виклики, з якими зіштовхнулося людство у XXI столітті. Включення до європейського простору дає можливість вирішити національні проблеми за умови прийняття сучасної демократичної ціннісної системи, норм особистісної й державної поведінки.

Ключовою внутрішньою метою Європейського Союзу є сприяння економічному та соціальному прогресу, головним чином через створення зони без внутрішніх кордонів, підтримку економічної і соціальної цілісності. Основною зовнішньою метою

політики ЄС є ствердження його ідентичності на міжнародній арені, передусім через спільну зовнішню політику та політику безпеки. Основоположними принципами, якими керується Європейський Союз, є повага до національної самобутності, демократії та фундаментальних прав людини. Процес розширення ЄС значною мірою бачиться як створення співтовариства, що засноване на спільних цінностях і моральних нормах.

Щодо європейського вибору у розвитку України, то він також має подвійний характер. По-перше, напрям руху у бік європейської цивілізаційної моделі дає можливість досягти прогресу в усіх сферах життєдіяльності суспільства і держави. Це працюватиме на підвищення в Україні європейської культури ідентичності й інтеграцію до загальноєвропейського середовища. По-друге, зміцнення в Україні європейської ідентичності одночасно означає посилення власної національної ідентичності, пошкодженої тоталітарним минулим. Це є особливо важливо зараз, коли наша країна опинилася на лінії зіткнення двох цивілізаційних підходів до суспільного розвитку – європейсько-демократичного та азійсько-авторитарного.

Процеси глобалізації поступово впливають на суспільно-політичний світогляд громадян України. Вони дійсно починають орієнтуватися на Європу. Україна прагне повернути собі європейську спадщину. Даний процес характеризується позбавленням комплексу меншвартовості.

Проте кардинального перевороту в суспільній свідомості ще не відбулося. Поділ проходить у межах кожної системи суспільних відносин. Саме ця амбівалентність все ще гальмує внутрішній розвиток та реформи всередині країни, в тому числі у рамках боротьби з корупцією. Йдеться про демократичні та правові принципи, які Україна нібито поділяє теоретично, але якими часто нехтує на практиці. Ситуація зміниться на краще тільки тоді, коли відбудеться переворот у суспільній свідомості у бік справжнього патріотизму, який саме і передбачає сприйняття європейських цінностей свободи і демократії. Отже, на сьогодні, процес самоідентифікації багатьох громадян України пов'язаний з певним волевим зусиллям.

Бути європейцем сьогодні – це означає брати участь у масштабному процесі й у рішучих діях, в яких особиста

ангажованість, що розуміється насамперед як ангажованість громадянська, приводить ціною волі, боїв, конфліктів і подолання перешкод, але також ціною переконань, впевненості і вірності недоторканим принципам демократії і поваги індивідуальних і колективних свобод до поступового формування єдиної для сотень мільйонів людей ідентичності. Як зазначають сучасні зарубіжні дослідники Д. Данкерлі і Ш. Фадж, «у забезпечення можливостей для відкритої громадської дискусії та соціального діалогу, здорове громадянське суспільство має відігравати центральну роль у моніторингу стану демократії та у сприянні постійному перегляду того, де існують її межі» [10, с. 244 – 245].

Для України було б корисно, якби не тільки політики й уряд, а і її духовні пастирі, письменники і викладачі вищої школи, журналісти і публіцисти, представники організацій громадянського суспільства, будучи переконаними європейцями, бачили свою задачу у привнесенні основних моральних цінностей європейців у суспільну свідомість.

Формування європейської ідентичності є набагато необхіднішим і терміновим, ніж це було на самому початку створення ЄС, воно може бути здійснено лише при участі всіх його громадян, до яких продовжують приєднуватися й у найближчому майбутньому приєднуються ще десятки мільйонів. Їх європейська ідентичність може бути лише ідентичністю європейців, що відчують себе такими у своєму повсякденному житті, користуються тими самими соціальними перевагами, однаковими правами і разом, без усяких заборон, звертаються до осмислення своєї історичної і культурної спадщини.

Сучасна європейська дослідниця Беатріс Рангоні Макіавеллі стверджує, що європейська інтеграція не може бути досягнута без активної, відповідальної участі громадян Європи [12, с. 37]. На її думку, «коли справа доходить до демократичного формування політики на європейському рівні, додаткові критерії ідентифікації необхідні для створення європейської ідентичності. Якщо громадянство Європейського Союзу визначається просто як сума всіх національних громадянств, то "європейське" повинно бути синтезом декількох критеріїв національної ідентичності, які впливають із загальної традиції» [12, с. 37].

«Це означає, однак, що демократичний процес на європейському рівні – навіть більше ніж на національному рівні – повинен забезпечити діапазон партисипаторних структур, у яких все громадяни, з їх різною ідентичністю, можуть бути представлені, і які відображають гетерогенний характер. Ідентичність людей також визначається шляхом членства в групах інтересів у різноманітних формах організацій громадянського суспільства» [12, с. 37].

Європейський Союз може розраховувати на реалізацію своїх амбіційних планів досягнення нового рівня гомогенності європейського економічного, соціального та соціокультурного простору лише за умови подолання як внутрішніх, так і зовнішніх соціокультурних меж, або принаймні створення надійних систем комунікацій між різними народами. Без допомоги та зусиль з боку активного громадянського суспільства не обійтися. Зрозуміло, що й подальша інтеграція вже не є процесом, який відбудеться «над головами», але продовжуватиметься більш дискурсивне залучення самих громадян Європи. Йдеться про зосереження цілей на залученні людей і організацій до більш централізованої участі у формуванні та реалізації політики ЄС [Див.: 10, с. 242].

Виходячи з цього, важливо підкреслити, що громадська думка в країнах ЄС не повинна розглядати його розширення як потенційну небезпеку чи загрозу, а радше як природну еволюцію всіх тих досягнень, які відбулися і відбуваються на європейському континенті. Це особливо проявилось в рамках проведеного у Нідерландах референдуму щодо ухвалення євросоціації з Україною. Його негативний для України результат був обумовлений комплексом причин, серед яких: вплив російської пропаганди, міграційна криза, внутрішні проблеми ЄС, пов'язані із так званою «хворобою зростання», а головне – майже повна невідомість європейської спільноти загалом та пересічних громадян окремих країн ЄС щодо процесів, які відбуваються навколо решти європейських країн – сусідів ЄС. Ця проблема може бути зрушена з мертвої точки як раз завдяки горизонтальним зв'язкам і контактам організацій громадянського суспільства України та ЄС, через спільні проекти та ініціативи.

З іншого боку, ми вже є частиною Європи, яка є різноманітною, плюралістичною та мультикультурною. У цьому

плані кожна європейська країна може принести свої традиції, досвід, здатність вирішувати нові виклики та зробити вагомий внесок у розвиток Європи.

Наразі є конче необхідним суспільний дискурс про довгострокові цілі, орієнтацію, цінності й інтереси України. Особливо необхідно поліпшити можливості для демократичної дискусії. Виступи і контрвиступи, зіставлення протилежних позицій, у тому числі стосовно НАТО, можуть прорвати звичайну рутину і показати, що йдеться дійсно про пошук кращих відповідей на питання майбутнього. При цьому, ЗМІ повинні стати форумом для обговорення питань майбутнього нашого суспільства, ґрунтовно і творчо інформувати громадян про складні теми, розширюючи тим самим громадське розуміння питань безпеки.

В Україні громадянське суспільство певний час здебільшого покладалося на зусилля державної влади в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції. Його первинна роль включала контроль і надання рекомендацій. Діяльність організацій громадянського суспільства при відсутності громадських спільних обговорень була сконцентрована на реакції щодо дій уряду, замість впливу на прийняття рішень.

При цьому, як зазначають експерти, саме несвоечасність державної інформаційної кампанії в Україні (2006–2007рр.) на підтримку євроатлантичної інтеграції дала ґрунт для утворення досить стійких міфів про Альянс, з чим протягом тривалого періоду довелося боротися фахівцям із відповідного Департаменту НАТО Міністерства закордонних справ України та громадським активістам [Див.: 3, с. 6].

Отже, ефективна діяльність організацій громадянського суспільства та громадського сектору в Україні в плані інформаційної роботи щодо НАТО може визначатися проведенням публічних заходів, серед яких конференції, тренінги, семінари, ознайомчі візити до офіційних установ НАТО та країн-членів тощо.

При цьому найбільшу увагу варто приділити роботі на регіональному рівні, особливо в регіонах, де обізнаність щодо євроатлантичної проблематики та підтримка населенням цього питання були традиційно низькими. Ця діяльність не повинна обмежуватися короткотерміновими заходами, недостатньо ефективними з огляду

на їх періодичність, а має бути пов'язана з постійною роботою на місцях. Вона може бути особливо актуальною в останній час, коли військові дії на Сході України і анексія Криму Росією призвели до зміни стереотипів у значної частини населення.

Останнім часом, однією з небагатьох НУО, які системно займалися проблематикою євроатлантичної інтеграції, був Інститут трансформації суспільства (ІТС) – провідний недержавний науково-дослідний центр України. Він проводить значну просвітницьку діяльність серед різних сегментів українського суспільства, аби на основі об'єктивних даних довести переваги євроатлантичної моделі розвитку [Див.: 5].

Дійсно, як показують останні опитування, зокрема Центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, відносна більшість – 44% українців – у разі проведення референдуму проголосували б за вступ України в НАТО, проти були б 26%. Не брали б участі в референдумі і не визначилися загалом 31% опитаних. У 2007-му за вступ до НАТО готові були проголосувати 19% респондентів, проти – 54%. Не брали б участі в референдумі й не визначилися на той час загалом 27% опитаних. Референдум щодо вступу до НАТО мав би шанси бути успішним передусім за рахунок голосів Заходу (70%) і Центру України (49%). Супротивники НАТО переважають на Сході (44% проти 31%) і на Донбасі (37% проти 21%), на Півдні частки супротивників і прихильників значно не відрізняються (34% проти 30%) [7].

У питанні підтримки вступу до НАТО в період 2014–2015 років було досягнуто перелому: ідея вступу вперше за часи незалежності України здобула підтримку відносної більшості громадян і більшості тих, хто взяв би участь в уявному референдумі. Водночас, стосовно цього питання, на відміну від вступу до ЄС, ще не досягнуто переваги позитивного ставлення над негативним у всіх регіонах. Згідно з опитуванням, на гіпотетичному референдумі стосовно вступу до Євросоюзу «за» проголосували б 56% опитаних, проти були б 18%, 26% опитаних не брали б участі в референдумі або не визначилися [7].

У цьому аспекті не викликає сумніву, що лише у кооперації та координації спільних зусиль державної влади та організацій громадянського суспільства можна досягти мети у забезпеченні сталої

підтримки населенням курсу на цивілізований, демократичний розвиток, витілений у життя в країнах-членах ЄС та НАТО.

Загалом, «вітчизняний досвід співпраці НУО з органами влади у сфері демократичного контролю, набутий за роки державної незалежності, засвідчує наявність проблем, що характерні для відносин між владою та громадським сектором: традиції замкненості держапарату, непрозорість вироблення державної політики, взаємна недовіра, низька ефективність «третього сектору» в лобіюванні своїх позицій [4, с. 154].

Зокрема, як зазначає сучасний вітчизняний дослідник Катерина Петренко, «ефективна взаємодія ГО та органів державної влади залежить від створення інституційних і процедурних можливостей для їх повноцінної діяльності. Прозорість стосунків між органами державної влади та громадськими організаціями повинна будуватися на довірі громадськості до державних органів внаслідок зменшення корупції, ефективного використання коштів, державної фінансової підтримки ГО, закріплення в національному законодавстві європейських принципів та стандартів взаємодії органів державної влади з ГО, а також забезпечення уніфікації та стандартизації правил і процедур відносин органів влади з громадянами» [8, с. 385].

Щодо умов, які характерні для країн з затримкою демократії, то стає очевидним, що громадянське суспільство має відстоювати європейські цінності і вимагати їх захисту. Воно має дуже швидко адаптуватися до нової реальності, пояснюючи значення європейських цінностей та стандартів широкому загалу. Так званий третій сектор має створити життєздатну демократичну основу в суспільстві. Насамперед, громадянське суспільство повинне зробити значно більше, ніж моніторинг і коментування успішності та неуспішності реформ. Воно має стати провідником ідей і принципів європейського співтовариства і демократичних цінностей, завдяки чому громадськість повинна знати усе про їх зміст і практичну цінність у повсякденному житті.

Про важливість та необхідність зусиль громадянського суспільства у вищезазначеному напрямі свідчить виявлення прямого зв'язку між рівнем обізнаності щодо актуальних питань у сфері відносин Україна – ЄС та безпосередньою підтримкою ідеї

членства України в ЄС. «Іншим доцільним напрямом роботи акторів громадянського суспільства має бути цільовий тиск на органи державної влади та державних діячів, які безпосередньо долучені до реалізації євроінтеграційних реформ та зобов'язань України перед ЄС» [1, с. 13].

Низка пострадянських країн, серед яких і Україна, часто тільки імітують реформи, що ведуть до пристосування до стандартів ЄС. Щодо ЄС, то він також поводить себе відповідно.

У відносинах з цими країнами ЄС впровадив Інструмент Європейського сусідства та партнерства, який підтримує Європейську політику сусідства. Його пріоритетними галузями є:

1. Демократичний розвиток, правова держава, ефективне управління.

Ця галузь вміщує у себе такі складові:

- свобода мас-медіа, політичний плюралізм, права людини, розвиток громадянського суспільства;
- реформа правової системи;
- управління суспільними фінансами і реформа державного управління.

2. Торгівля й інвестиції, регуляторне вирівнювання і реформи.

Ця галузь включає у себе такі складові:

- експортне й інвестиційне просування, зокрема, через ринкові і регуляторні реформи; регуляторне вирівнювання в окремих секторах і реформи відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво та Плану дій.

3. Регіональний розвиток, сталий економічний і соціальний розвиток, зниження бідності.

Ця галузь включає у себе такі складові:

- соціальні реформи і соціальний захист;
- регіональний розвиток і сталий розвиток, у тому числі захист навколишнього середовища;
- освіта, професійний розвиток і мобільність.

4. Підтримка мирного розв'язання конфліктів.

Інструмент Європейського сусідства та партнерства фінансує дії в різних секторах, у тому числі: більш справедливий розвиток; регулятивна торгівля і реформи; лібералізація певних секторів; правосуддя і внутрішні справи; енергія; транспорт; інформаційне

суспільство; екологічна сталість; дослідження та інновації. Крім того, він може забезпечити підтримку виборчому спостереженню і посткризовим місіям і підготовці до надзвичайних ситуацій [11].

Важливим чинником інтенсифікації євроінтеграційних зусиль громадянського суспільства бачиться імплементація Угоди про асоціацію. Як вважає І. Погорська: «інструментарій Угоди про асоціацію повинен забезпечувати ефективний контроль за виконанням Україною взятих на себе зобов'язань, що передбачатиме в тому числі кооперацію ЄС з українськими суспільними силами, зацікавленими в проведенні реальних реформ. Наприклад, цьому сприятиме встановлення коротко та середньострокового планування виконання Україною своїх зобов'язань і його постійний моніторинг. У цьому процесі активну роль має відігравати і українське організоване громадянське суспільство (зокрема, через максимальний доступ до інформації стосовно виконання Угоди й участі в моніторинговому процесі). Ще одним важливим інструментом мають стати ефективні процедури вирішення суперечок, які виникатимуть у зв'язку з виконанням договору» [9].

«З іншого боку, на її думку, договір повинен дозволяти українському бізнесу й організованому громадянському суспільству реалізовувати свій потенціал без посередництва держави. У цьому аспекті ключовим є надання українським фізичним і юридичним особам можливості користуватися перевагами Угоди про асоціацію через пряму дію її норм» [9].

Якими можуть бути шляхи впливу організацій громадянського суспільства на євроінтеграційну політику?

Вони можуть впливати або безпосередньо (розв'язуючи такі проблеми, як бідність, нерівність і екологічна деградація), або побічно (вводячи людей у демократичну участь індивідуально і колективно і взаємодіючи з політичними діячами та впливаючи на процес прийняття політичних рішень).

Також засобами можуть бути:

- робота з урядовими агенціями;
- лобіювання і неформальна адвокація;
- здійснювання моніторингової політики і оприлюднення

результатів;

- розробка і оприлюднення політичного аналізу і рекомендацій;
- навчання і підвищення навичок держслужбовців та тих, хто відповідає за прийняття рішень;
- робота та лобіювання (в країні або за кордоном) із міжнародними агенціями і іншими акторами для того, щоб вплинути на політику на місцях;
- підвищення загального громадського усвідомлення через ЗМІ, освіту і навчання;
- організація заходів і громадських дебатів;
- організація або заохочення протестів.

Інституційні формати для залучення до процесу європейської та євроатлантичної інтеграції складаються з таких елементів:

- коаліції неурядових організацій, також дії, проекти і програми, особливо зосереджені на європейській та євроатлантичної інтеграції;
- коаліції, дії, проекти і програми, які зосереджені на інших проблемах, які належать до європейської та євроатлантичної інтеграції;

Напрями сприяння з боку ЄС та НАТО можуть бути такими:

- сприяння у впровадженні ініціатив самопідтримки;
- сприяння в набутті досвіду роботи в міжнародних партнерських мережах і проектах;
- сприяння у розвитку неупередженої та незаангажованої системи фінансування організацій та акторів громадянського суспільства від місцевих джерел, через податкові стимули для бізнес-структур;
- навчання представників громадянського суспільства для роботи з установами ЄС та НАТО;
- підтримка взаємовигідної співпраці з акторами та організаціями громадянського суспільства усередині ЄС та країн-членів НАТО.

Багато викликів, з якими зіткнулося та стикається громадянське суспільство постсоціалістичних країн, є тими самими, що стоять загалом перед державою та суспільством: консолідація демократії, перемога над бідністю, зменшення катастрофічної різниці у прибутках і забезпечення економічного зростання. Головним викликом є поточна невизначеність з політичним і економічним майбутнім.

Більш конкретним викликом є сприяння державі в тому, щоб змусити демократичні установи функціонувати належним чином. Наприклад, судова система в деяких постсоціалістичних країнах використовується для обслуговування виконавчого органу влади, і проблема перетворення її на дійсно незалежний орган є як ризикованою, так і важкою.

Важливим аспектом наближення європейських цінностей є необхідність подолати найбільші перешкоди, саме допомогти суспільству розвинути демократичну політичну культуру і здолати сумну спадщину минулого – конформізм і апатію, клієнтелізм і корупцію, пасивність і відсутність ініціативи, відсутність громадянської відповідальності і нетерпимість щодо меншин.

Громадянське суспільство в постсоціалістичних країнах, зокрема в Україні, незважаючи на його слабкості, відсутність ресурсів і громадської підтримки, досягло багато у впливі на політику європейської та євроатлантичної інтеграції, а також у процесі її інтенсифікації. Щодо України, то багато викликів і проблем ще залишаються, і є нагальна потреба в міжнародній підтримці, націленій на подолання недоліків.

Для того, щоб більш ефективно впливати на політику підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції, громадянське суспільство має бути краще обізнаним у європейському мисленні, планах, процедурах і нормах. У цьому плані організації громадянського суспільства країн ЦСЄ мають найкращі можливості та досвід, щоб забезпечити таке сприяння.

Незважаючи на підтримку ЄС, немає чіткої видимості майбутнього України. Країни ЦСЄ знають добре усі труднощі перехідних суспільств і знаходяться у сприятливій позиції для лобювання потреб і пояснення цілей України керівництву найбільш впливових європейських держав.

У контексті вищезазначеного важливо узагальнити функції організацій громадянського суспільства, пов'язаних з його роллю в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції. Вони можуть бути класифіковані таким чином:

- пізнавальна функція;
- організаційна функція;
- інтегративна функція;
- функція лобювання.

Пізнавальна функція. Означає, що через діяльність організацій громадянського суспільства урядові установи та інституції ЄС та НАТО можуть отримувати інформацію про рівень сприйняття (чи не сприйняття) їх поточної політики, так само як минулих та майбутніх рішень. Вони можуть отримати інформацію про недоліки в цих аспектах і їх джерела. У багатьох випадках організації громадянського суспільства також підкреслюють можливі негативні результати таких рішень.

Пізнавальна функція також включає дослідження, що проводяться організаціями громадянського суспільства стосовно їх власних членів – дослідження щодо важливих соціальних проблем, наприклад через опитування думки, встановлюючи ієрархію потреб або проблем тощо.

Організаційна функція. Її існування проявляється у тому, що індивідууми і групи з подібними прагненнями і цілями збираються і самоорганізуються, щоб артикулювати і досягати цих цілей. Тривалість життя такої організованої співпраці зазвичай коротка, залежно від того, як швидко мета досягнута. Такі організовані дії відіграють важливу роль, щоб робити конкретну справу, яка об'єднує їх членів, але вони не мають на увазі будь-якого ширшого соціального контексту.

Інтегративна функція. В об'єднаній Європі цю роль виконують організації громадянського суспільства, які є ключовими гравцями інтеграції, не лише соціальної і культурної, але й інтеграції до товариства людей з обмеженими можливостями та за різних причин виключеними з суспільства. Головними цілями цієї функції є соціальна рівність, толерантність, тобто прийняття інших і їх установок і, понад усе, відхилення ксенофобії і націоналізму.

Функція лобіювання. Вона пов'язана з однією з найголовніших цілей діяльності організацій громадянського суспільства – захистом основних цінностей будь-якого демократичного суспільства: свободи, плюралізму, поваги прав усіх соціальних груп тощо. Тому, діючи часто для вигоди їх власних членів, організації громадянського суспільства не можуть забути про ширший соціальний аспект цієї діяльності, у тому числі про реалізацію громадянських прав. Найефективнішими є екологічні організації і організації великого бізнесу, чіє лобіювання, здійснене різним

способом, може часто успішно впливати на урядову політику і законодавство.

Висновки. Виходячи із здійсненого вище аналізу, варто зробити наголос на таких висновках та рекомендаціях:

1. Громадянське суспільство (асоціації, профспілки, ділові кола, університети, ЗМІ, професійні організації, представники місцевого самоврядування) і зацікавлена громадськість мають бути регулярно поінформовані про діяльність органів державної влади і державного управління в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції, а також в рамках підготовки переговорних платформ, особливо в тих частинах, де інтерес громадян є дуже важливим.

2. Необхідно встановити співпрацю між державними установами і громадянським суспільством на усіх рівнях у процесі європейської та євроатлантичної інтеграції.

3. Усі постанови і рішення, які готують державу (не лише її адміністративні органи) для ефективного переговорного процесу з ЄС та НАТО, мають вказувати на зобов'язання залучати представників організацій громадянського суспільства до цього процесу, не залишаючи жодної можливості цього не робити. Ці представники мають увійти до експертних груп у рамках переговорного процесу на всіх його етапах.

4. Особливою є потреба своєчасного і значущого залучення представників академічного співтовариства, професійних асоціацій, а також представників регіонального і місцевого рівнів у цьому процесі.

5. Необхідним є подальше консультування з громадянським суспільством у транспарентний спосіб для того, щоб визначити критерії і методи відбору представників усіх вищезгаданих організацій у процесі переговорів. Ці критерії треба визначити в документі, обов'язковому до виконання.

6. Важливо забезпечити своєчасний і належний доступ громадськості до переговорних платформ за допомогою їх публікацій та викладення на офіційних веб-порталах, оскільки громадськість також потребує інформації про усі можливі і наступні зміни.

7. У рамках зміцнення можливостей організацій громадянського суспільства, розвиток яких є одним з важливих еталонних тестів у процесі європейської та євроатлантичної інтеграції, уряд має забезпечити умови для їх життєздатної і незалежної дії. Конкретні пропозиції можуть, серед інших шляхів, складатися з аналізу податкових і фінансових перешкод в їх функціонуванні і з визначення адекватних податкових переваг, чітких умов і обов'язкової прозорості бюджетного фінансування організацій громадянського суспільства.

8. Уряд має забезпечувати інституціональні рамки для обов'язкового здійснення процесу регулярних консультацій між усіма рівнями влади і організаціями громадянського суспільства у виробленні стратегічного курсу, створенні державної політики, законів та інших регуляторних актів.

9. Організації громадянського суспільства мають формувати власні мережі, проводити аргументовану політику, спостерігати за змінами для того, щоб поліпшити зміст переговорних платформ.

1. Золкіна М. Ставлення населення України до європейської та євроатлантичної інтеграції України / М. Золкіна // Громадська думка. – 2012. – № 2. – С. 3–13 .

2. Інформаційна політика України: європейський контекст: монографія / Л. В. Губерський, Є. Є. Камінський, Є. А. Макаренко та ін. – К.: Либідь, 2007. – 360 с.

3. Кваша О. Інформування про реформи не менш значиме за самі реформи / Олена Кваша // НДО-Інформ. – 2017. – № 1(53). – С. 5–6.

4. Корнієвський О. А. Мережеві громадські ініціативи та їх вплив на стан національної безпеки в контексті становлення глобального громадянського суспільства / О. А. Корнієвський // Стратегічна панорама. – 2010. – № 1. – С. 153–160.

5. Мій вибір – НАТО: Проект Інституту трансформації суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://uanato.info/6-regcenter.asp>

6. Ніколайчук К. А. Жіночі громадські організації у суспільно-політичному житті сучасної України // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія», «Соціологія», «Політологія» – 2017. – №1 (35). – С. 35 – 41.

7. Опитування: вступ до НАТО підтримує 44% українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27784693.html> (15.05.2017)

8. Петренко К. М. Особливості інституційної спроможності громадських об'єднань в Україні / К. М. Петренко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2015. – № 4 (78). – С. 376–388.

9. Погорська І. І. Відносини Україна – ЄС в контексті угоди про асоціацію: концептуальний та практичний виміри // Міжнародні відносини. Серія "Політичні науки" – 2017. – №15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/issue/current

10. Dunkerley D., Fudge S. The Role of Civil Society in European Integration: A Framework for Analysis / David Dunkerley and Shane Fudge // European Societies. – 2004. – № 6 (2). – P. 237–254.

11. European Neighbourhood and Partnership Instrument [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/enpi_en.htm(15.05.2017)

12. Machiavelli B. – R. The Role of Civil Society in European Integration / Beatrice Rangoni Machiavelli // Journal of Public Affairs. – 2000. – Volume 1, Number 1. – P. 33–37.